

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2010

Ekonomický pohľad na demokraciu na Slovensku

„V tomto hriešnom a žalostnom svete sa skúšali a budú skúšať mnohé spôsoby vlády. Nikto nepredstiera, že demokracia je dokonalá alebo samospasiteľná. Hovorí sa dokonca, že demokracia je najhorší spôsob vlády, s výnimkou všetkých ostatných spôsobov, ktoré sme vyskúšali.“¹, [Winston Churchill, prejav v Dolnej snemovni, 11. novembra 1947]

Mojím cieľom je ukázať iný pohľad na vývoj Slovenska. Chcem sa na neho pozrieť z pohľadu celkového systému demokracie, poukázať na chyby a dôsledky demokracie v praxi. Na začiatku sa budem zaoberať demokraciou ako spôsobom vlády a v druhej časti uvediem niektoré príklady z praxe, ktoré ovplyvňujú demokraciu a jej celkové chápanie. Budem sa snažiť uvádzať príklady priamo z územia Slovenska, nielen pre to, že je to moja rodná vlasť, ale skôr, aby som dokázal čo najjasnejšie vysvetliť, čo je skutočným problémom demokracie. Ak budem uvádzať príklady, ktoré ľudia pociťujú priamo „na vlastnej koži“, budú schopní lepšie pochopiť, čo chcem svojou úvahou predostrieť. Taktiež pre mňa bude jednoduchšie zaoberať sa faktami, ktoré plynú v reálnom čase alebo v nedávnej minulosti a navyše som ich priamym účastníkom.

Pojem demokracia je v dnešnom ponímaní veľmi relatívny. Vznikol z gréčtiny a môžeme ho prekladať ako vláda ľudu (demos = ľud, kratos = vládnuť). Demokracia má rôzne podoby, ktoré sú v každom štáte bližšie špecifikované. Mohli by sme ju charakterizovať ako vládnutie, ktoré má v rukách ľud a svojim hlasovacím právom je schopný vyberať a hlasovať za svojich kandidátov. V demokracii existujú základné princípy, ktoré ju vymedzujú a určujú jej hraničné mantinely. Za najdôležitejšie považujem už spomínanú vládu ľudu. Ďalším z dôležitých princíпов je garantovanie ochrany základných ľudských práv a slobôd. Moc sa delí na zákonodarnú, výkonnú a súdnu a v plnej funkčnosti demokratického zriadenia sa počíta aj s aktívnou občianskou iniciatívou. Práve tá má možnosť organizovať pochody a demonštrácie, ktoré nie sú v rozpore so zákonom. Štátna moc je zdrojom služby občanom a nie naopak. Vzťah občana a štátu je vymedzený právnym poriadkom štátu. Základné ľudské práva a slobody sú zakotvené a garantované právnym poriadkom. Rozhoduje síce vôľa väčšiny, ale prihliada sa aj na práva menšín. Štátna správa a samospráva je decentralizovaná. Ochránajú sa chorí, slabí, starí a nezamestnaní. Je im garantovaná pomoc zo strany štátu. Zákonodarná moc je volená na určité obdobie. Po ňom má ľud právo slobodne si zvoliť vlastných kandidátov.

Ústava Slovenskej republiky (pôvodne z roku 1992, neskôr viac krát novelizovaná) má v základných ustanoveniach napísané:

- (1) Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát. Neviaže sa na nijakú ideológiu ani náboženstvo.²

Môžeme povedať, že na našom území funguje takzvaná parlamentná demokracia, alebo aj nepriama demokracia. Pomocou volieb si volíme zástupcov, ktorí nás reprezentujú na určité volebné obdobie a dávame im možnosť prijímať a novelizovať zákony a podieľať sa tak na fungovaní štátu.

¹Many forms of Government have been tried and will be tried in this world of sin and woe. No one pretends that democracy is perfect or all-wise. Indeed, it has been said that democracy is the worst form of government except all those other forms that have been tried from time to time. [The Official Report, House of Commons (5th Series), 11 November 1947, vol. 444, cc. 206–07]

² Ústava slovenskej republiky (2004), Prvá hlava, Prvý oddiel, Základné ustanovenia, čl. 1. <http://www-8.vlada.gov.sk/data/files/1086.pdf>

Hlavnou výhodou a zároveň aj najväčším problémom demokracie je, že je to vláda väčšiny. To znamená, že menšina musí rešpektovať rozhodnutia väčšiny či sa jej to páči alebo nie. V demokratických voľbách parlamentu na Slovensku si napríklad volíme poslancov za určité politické strany, ktorí sa združujú podľa politického presvedčenia. Volebné právo má každý, kto je plnoletý, je občan Slovenskej republiky (a iné obmedzenia a výnimky, ktoré je možné nastudovať si napríklad v Zbierke zákonov, Zákon č. 333/2004 Z.z. (Zákon o voľbách do Národnej rady). Najväčším problémom takéhoto spôsobu vládnutia je fakt, že ľudia, ktorí sa o politiku aktívne nezaujmajú, nevedia koho si majú zvoliť alebo nemajú dostatočnú schopnosť vybrať si zástupcu, ktorý bude brániť dlhodobú prosperitu pred krátkodobou. To znamená, že schopnosť rozhodovať o smerovaní štátu majú aj ľudia, ktorí sú oveľa viac náchylnější na kupovanie hlasov, politické sľuby, alebo krátkodobé rozhodnutia, ktoré sú dlhodobo neudržateľné.

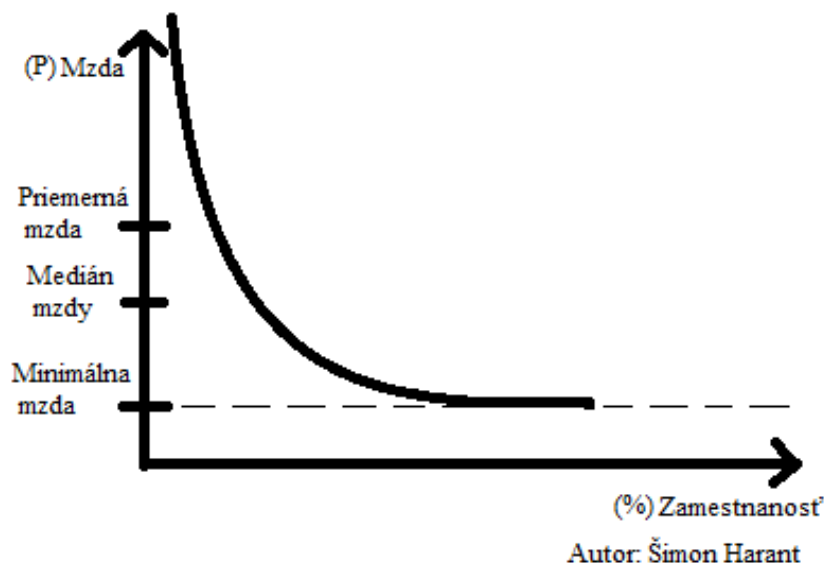
Zoberme si príklad minimálnej mzdy ako prostriedku na získavanie (kupovanie) hlasov. Minimálna mesačná mzda v roku 2007 bola 8 100 SKK³. Za minimálnu mzdu pracovalo len minimum ľudí. V tom istom roku bola priemerná mesačná mzda 19 881 SKK⁴. Podľa prepočtov zarábalo minimálne túto sumu iba horných 30% zamestnaných. Avšak mesačný medián mzdy bol 15 520 SKK. (Medián znamená, že polovica ľudí zarábala viac a polovica menej ako medián). Čo znamenajú tieto čísla pre obyčajných voličov? Vypovedajú o tom, že rozdiely medzi bohatými a chudobnými existujú a sú aj presne merateľné. Taktiež hovoria o tom, že za minimálnu mzdu pracuje iba tak zanedbateľná skupinka ľudí, že ak by sa zrušila, je možné, že by klesla nielen priemerná mzda, ale klesla by aj nezamestnanosť. Začali by pracovať aj ľudia, ktorých cena práce je nižšia ako minimálna mzda. Zamestnávateľom by sa oplátilo ich zamestnávať, ubudlo by ľudí bez práce a načierno pracujúcich ľudí, čím by sa zvýšilo nielen HDP, ale aj štátny rozpočet.

Ako dôkaz nižšej minimálnej mzdy a vyššej zamestnanosti chcem priložiť vlastný graf, ktorý ukazuje, v akom pomere je mzda a zamestnanosť. Čím bude minimálna mzda menšia, tým bude vyššia zamestnanosť. Z grafu je taktiež zrejmé, že počet ľudí, ktorí pracujú za minimálnu mzdu sú len zanedbateľným množstvom. Ľudia, ktorých reálna mzda nepresahuje minimálnu mzdu nemajú možnosť sa uplatniť na trhu práce.

Prečo sa minimálna mzda nezruší, keď je pravdepodobné, že prináša viac škody ako úžitku? Jedným z dôvodov je práve strach politikov o stratu voličských hlasov. Aj keď zvyšovaním minimálnej mzdy všeobecne viac škodia ako prospievajú, ľudia s nízkym vzdelaním, teda ľudia, ktorí zarábajú niečo nad minimálnu mzdu si to neuvedomujú a myslia si opak. S minimálnou mzdou súhlasia nielen politici, odborári, ale aj sami zamestnanci.

³ <http://www.profesia.sk/cms/kariera-v-kocke/pracujem/mzdy/minimalna-mzda/40475>

⁴ <http://jozefhajnal.blog.sme.sk/c/117947/Priemerna-mzda-je-iluzia.html>

Minimálna mzda nie je jediný príklad, kedy vláda zasahuje do ekonomiky. Sú to práve bremená daní, ktoré v oveľa väčšej miere pôsobia na zákazníkov a tiež aj predajcov. Tie sú z pohľadu ekonóma producentom straty mŕtvej váhy. Čím je vyššia daň, tým je strata mŕtvej váhy sa väčšia. Daň je klinom pôsobiaci medzi cenou spotrebiteľa a predajcu.

Ak sa znova vrátim k demokracii ako slobode rozhodovať a byť volený, nastáva tu rozpor medzi zamestnancami a zamestnávateľmi. Ak predpokladáme, že zamestnanci zarábajú menej ako zamestnávatelia, čo súvisí s rizikom, ktoré zamestnávatelia podstupujú, môžeme očakávať, že obaja budú chcieť samozrejme, čo najnižšie dane. Zamestnancov je však omnoho viac ako zamestnávateľov a tým pádom majú v súčte viac hlasov ako zamestnávatelia. To núti politikov ku krokom, ktoré sú kontraproduktívne. Zavádzať progresívne dane a tým pádom vychádzať v ústrety „hlasu ľudu“ a naopak riešiť iným spôsobom daňové úľavy, alebo vyvíjať iné prostriedky na tvorbu nových pracovných miest.

Na jednu stranu pôsobí progresívna daň ako prostriedok na získanie peňazí do štátneho rozpočtu. Je to ale len krátkodobý prostriedok, pretože pri dlhodobom kalkulovaní sa firma buď presunie do štátu s lepšími daňovými povinnosťami, alebo skúsi zákony obchádzať nelegálnou cestou.

Aby som uviedol veci na správnu mieru, snažím sa porovnávať dane z pohľadu funkčnosti, ale vo svojej podstate sú všetky dane neproduktívne, pretože spôsobujú stratu mŕtvej váhy. Znižujú celkový úžitok a tým pádom zabraňujú rýchlejšiemu rozvoju a napredovaniu spoločnosti. Najlepším riešením by bolo dane úplne zrušiť. To ale samozrejme nie je možné, pretože každá inštitúcia (domácnosť, firma, štát...) potrebuje určitý objem peňažných prostriedkov na svoju réžiu.

Keby sa daňový systém zredukoval na jednoduché povinnosti ako to popisuje Adam Smith v nasledujúcom odstavci, mohli by sme zredukovať dane na minimálnu hodnotu a tým aj znížiť stratu mŕtvej váhy, ňou spôsobovanú.

V systéme prirodzenej slobody má panovník iba tri povinnosti, o ktoré musí dbať. Tri povinnosti veľkého významu, povinností, ktoré sú prosté a ľahko pochopiteľné prostým rozumom: Po prvé, povinnosť chrániť spoločnosť pred násilím a inváziou iných nezávislých spoločností ľudí. Po druhé, povinnosť chrániť každého člena spoločnosti pred nespravodlivosťou a utláčaním zo strany iného člena spoločnosti alebo povinnosť ustanoviť presné vykonávanie spravodlivosti. Po tretie, zavedenie a udržiavanie určitých verejných inštitúcií a činností, ktoré nikdy nemôžu byť v záujme žiadneho jednotlivca, pretože výnosy nikdy nemôžu pokryť náklady jednotlivca alebo malej skupiny jednotlivcov, aj keď sa oplatia spoločnosti ako celku. [Adam Smith, Wealth of Nations, sv. II, str. 184-85]

Samozrejme, že demokracia za určitých okolností nemôže fungovať vždy a všade. Existujú výnimočné situácie, keď sa vláda ľudu musí zmeniť na vládu určitej skupiny obyvateľov. Týka sa to najmä štátov, ktoré prechádzajú od totalitného zriadenia k demokratickému a rýchlou a dočasnou zmenou ústavy je potrebné poveriť úzky okruh ľudí.

Druhým príkladom neexistencie demokracie je armáda. Ak by v armáde existovala demokracia, málo vojakov by bolo ochotných podstupovať extrémne riziko v prípade, že by nedostali dostatočne veľkú mzdu. V krízových situáciách, aké sa vo vojnovom stave môžu vyskytnúť je možnosť, či už jednotlivého alebo kolektívneho vyjednávania krajne obmedzená. V tomto prípade je vstup do armády ohraničený možnosťou podstupovať vysoké riziko za vopred dohodnutých podmienok.

Demokratické zriadenie je vhodné uplatňovať v krajinách so stabilným právnym a volebným systémom, bez vojnových konfliktov a iných možností vyvolať krízový stav, ktorý si bude vyžadovať náhlu zmenu zriadenia. Demokracia je dobrý spôsob vlády pre štáty s dlhou tradíciou a konzervatívnymi hodnotami. Tie vychádzajú z menšej schopnosti rýchleho rozhodovania ako v totalitnom zriadení a tiež v dlhodobej ekonomickej prosperite zaručujúcou dlhodobý ekonomický a spoločenský progres. V takomto zriadení sa vyskytujú aj firmy, ktoré potrebujú na svoju prevádzku dlhý časový horizont a nesmú byť každoročne zaťažované neustálymi meniacimi sa pravidlami. Ide najmä o firmy, ktoré majú na starosti vedu a výskum. Na ich rozvoj je potrebný veľký kapitál, ktorý musí firma nadobudnúť a potrebuje byť dlhodobo stabilná. Stabilná však musí byť nie len zvnútra, ale aj zvonka.

Ako príklad stabilnej firmy by som použil príklad už predtým parafrázovaného Adama Smitha a trochu by som ho preformuloval na potreby firmy.

Po prvé, firma potrebuje mať stabilný vnútorný systém bez častých zmien a tým mať upravený aj vzťah voči zamestnancom. Tento stav sa dá dosiahnuť dostatočným ohodnotením zamestnancov a správnym nastavením jednotlivých kompetencií. Je to vec, ktorú si určuje firma sama a je čisto v jej kompetenciách akú zvolí stratégiu rozvoja.

Po druhé, musí byť stabilná aj navonok, čo znamená, že musí pôsobiť v stabilnom prostredí. Podľa môjho názoru, práve v tomto bode má štát zodpovednosť tvoriť prostredie pre možnosť úspešného rozvoja. Musí vytvárať pôdu pre firmy, zaručovať im právnu istotu a chrániť ich pred tlakmi jednotlivcov, pomocou uplatňovania demokratického systému vlády väčšiny.

Veľkým problémom demokracie na Slovensku je, že máme veľkú chuť byť ako štáty západnej Európy, ktoré majú demokratické zriadenie oveľa dlhšie ako je na Slovensku. Chceme mať vysoké HDP a čo najnižšiu nezamestnanosť. Naše plány sa snažíme plniť lákaním veľkých investorov na daňové úľavy, ktoré poskytujeme na určité obdobie a tým presúvame zodpovednosť za budúcu nezamestnanosť na ďalšie generácie. Je správne obnoviť podnikateľské prostredie pomocou zahraničných investorov, keď na to domáci kapitál nestačí. Je ale omyl domnievať sa, že zahraniční investori prišli na Slovensko pod zámkou dlhodobo sa usadiť a vyvíjať sa práve u nás.

Sme ešte mladý štát s chybami nielen v právnej istote, ale aj v zárukách dlhodobej ekonomickej spoľahlivosti. Nemôžeme stavať ekonomiku len na veľkých spoločnostiach, ktoré u nás vytvárajú určité produkty, ale musíme vytvárať prostredie pre vedu a výskum. Bez nej sa k vyspelým štátom nikdy nepriblížime. Na to však budeme potrebovať čas, aby sme mohli dokázať našu suverenitu a nepodliehať náhlym rozhodnutiam, ktoré by ju mohli ovplyvniť.

Demokracia je veľmi široký pojem a obsiahnuť všetky oblasti ekonomiky do ktorých nejakým spôsobom zasahuje by bolo v tak krátkej eseji nemožné. Preto som si vybral iba dva príklady, na ktorých som demonštroval ich vzťah medzi sebou.

Myslím si, že by stálo za dlhšiu úvahu rozobrať do podrobností funkčnosť a nefunkčnosť demokratického zriadenia aj vo vzťahu k iným faktorom, ako napríklad k prírode a jej ochrane. Merania externalít v tejto oblasti by mohli poslúžiť ako model na jeho dokazovanie.

Z tejto eseje však vyplýva, že demokratický systém, ktorý na Slovensku máme, síce má určité obmedzenia, ktoré ho vymedzujú, ale je vo svojej podstate dobrý a na merateľné výsledky budeme potrebovať dlhší časový horizont.

Na ekonomickú prosperitu nebude stačiť len lacná pracovná sila, ale aj dlhodobá stabilita politického systému, jednoduché a nemenné pravidlá a funkčný právny systém. Príklady použité v tejto eseji dokazujú, že zbytočné zásahy štátu do ekonomiky ju len brzdia.

Táto esej prezentuje vlastný názor autora a nemôže byť interpretovaná a ani iným spôsobom používaná ako názor iných ľudí bez jeho súhlasu.

Použitá literatúra

Kancelária Národnej rady Slovenskej republiky (2004), *Ústava slovenskej republiky*, <http://www-8.vlada.gov.sk/data/files/1086.pdf>

Mankiw N. Gregory (1999), *Zásady ekonomie (orig. Principles of economics)*. 1000. vydanie. České Budějovice: Grada Publishing a.s., 2009. 768 strán. ISBN 80-7169-891-1

Kolektív autorov (2004), *Zmaturuj z náuky o spoločnosti*. Brno: Didaktis, 2004. 248 strán. ISBN 80-7358-013-6

Minimálna mzda, <http://www.profesia.sk/cms/kariera-v-kočke/pracujem/mzdy/minimalna-mzda/40475>

Smith Adam (1776), editor Cannan Edwin. *Wealth of Nations*. 5. Vydanie. Londýn: Methuen & Co., Ltd, 1904. <http://www.econlib.org/library/Smith/smWN.html>

Hajnal Jozef (2007), *Priemerná mzda je ilúzia*, <http://jozefhajnal.blog.sme.sk/c/117947/Priemerna-mzda-je-iluzia.html>